

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ ТА РОЗСЕЛЕННЯ»

- 1 Географія населення та розселення як наука. Структуризація суспільно-географічних наук, місце географії населення
- 2 Джерела демографічної інформації
- 3 Демографічні коефіцієнти та їх стандартизація.
- 4 Населення світу: заселення, розселення, динаміка чисельності. Склад населення та його територіальна диференціація
- 5 Часові та регіональні особливості відтворення населення світу та України. Чинники та наслідки територіальної диференціації.
- 6 Демографічний перехід: концепції, стадії. Регіональні відмінності та наслідки
- 7 Розселення населення: теоретичні питання, тимчасові та регіональні особливості відтворення населення світу і України
- 8 Особливості розселення населення у регіонах світу
- 9 Моделі просторового розвитку: імплементація світового досвіду для України
- 10 Міграція населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу і України
- 11 Особливості міграційних процесів у регіонах світу
- 12 Особливості міграційних процесів в Україні
- 13 Соціально-економічна структура населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу та України
- 14 Моделювання населення. Глобальні проблеми населення
- 15 Поточна контрольна робота

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ

«ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ ТА РОЗСЕЛЕННЯ»

Практичне заняття № 1

Тема: Географія населення та розселення як наука. Структуризація суспільно-географічних наук, місце географії населення

Основні поняття: населення, народонаселення, географія населення, географія розселення, демографія, геодемографія.

Питання для обговорення:

1. Місце географії населення в системі наук, в тому числі – географічних (привести схеми класифікації соціально-економічної і суспільної географії відомих географів, визначити і проаналізувати місце географії населення в них). Обов'язковими є схеми: 1) місце географії населення серед наук за Д. Валентеєм та А. Квашою; 2) структура економічної і соціальної географії за А. Голіковим; 3) місце географії населення серед географічних наук за І. Гудзеляк; 4) класифікація суспільної географії за С. Лавровим; 5) класифікація суспільної географії за С. Ниммик; 6) структура суспільної географії за М. Пістуном; 7) структура суспільно-географічних дисциплін за М. Пістуном; 8) структура суспільно-географічних дисциплін за А. Топчієвим; 9) класифікація суспільно-географічних дисциплін за А. Шаблієм; 10) схема структури географічної науки за Л. Шевчуком.

2. Географія населення – трактування сутності науки за різними вченими географами, демографами, суспільствознавцями (привести визначення науки, виявити відмітні риси).

3. Об'єкт, предмет, завдання і структура географії населення.

4. Роль і завдання демографії як суспільної науки. Її зв'язок з географією.

5. Поняття «геодемографії», основні її складові.

6. Географія населення і геодемографія – спільне і різне, місце в системі географічних знань (скласти таблицю-схему з зазначенням загальних і різних).

7. Вчені в галузі географії населення, геодемографії, геоурбаністики тощо в регіонах України та країнах світу (кожен студент обирає 2 області України та 1 країну світу, робить коротку доповідь стосовно персоналій та їх наукового наробку), орієнтовний план: Наукова установа (наукова школа), відділ; Персоналії; Наукові напрями; Наукові здобутки; Основні наукові праці.

Творче завдання (виконується за власним бажанням студента, оцінюється додатково): на основі опрацьованого матеріалу скласти власну схему: 1) місце географії населення в структурі суспільної географії; 2) структура географії населення.

Практичне заняття № 2

Тема: Джерела демографічної інформації

Основні поняття: домогосподарство, перепис населення, реєстр населення, переписний лист, респондент, тимчасовий переписний персонал.

Питання для обговорення:

1. Підготувати доповідь з презентацією на тему «Особливості проведення перепису населення в різних країнах світу» і заповнити таблицю 1.

Таблиця 1. Особливості проведення перепису населення

№	Держави	Країна і короткі відомості про неї	Дата перепису, періодичність	Питання, що входили в програму перепису	Дотримання основних наукових положень	Особливості проведення перепису	Цікаві моменти
1	Австралія						
2	Бельгія						
3	Білорусь						
4	Великобританія						
5	Іспанія						
6	Італія						
7	Канада						
8	КНР						
9	Литва						
10	Росія						
11	США						
12	Україна						
13	Швеція						

2. Проаналізуйте особливості перепису населення в одній обраній країні і порівняйте з особливостями перепису населення в Україні. Зробіть висновки.

Інформаційний ресурс для виконання практичної роботи офіційний сайт Статистичного відділу ООН (United Nations Statistics Division):
https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/country_impl.htm#G.

Практичне заняття № 3

Тема: Демографічні коефіцієнти. Стандартизація. Прогнозування

Основні поняття: демографічний баланс, сила демографічного процесу, середнє населення, загальний коефіцієнт народжуваності, загальний коефіцієнт смертності, загальний коефіцієнт природного приросту, спеціальний коефіцієнт смертності.

Питання для обговорення:

1. Загальні коефіцієнти
2. Спеціальні коефіцієнти
3. Часткові коефіцієнти
4. Загальний коефіцієнт дитячої смертності;
5. Загальний коефіцієнт розлучуваності і шлюбності;
6. Основні спеціальні та приватні демографічні коефіцієнти;
7. Знати основні визначення, поняття, класифікації, особливості демографічних показників і коефіцієнтів, вміти їх обчислювати.

Практична робота

«Розрахунок демографічних коефіцієнтів»

1. За допомогою Excel розрахувати ключові показники для різних регіонів світу і України. Проаналізувати отримані результати. Зробити висновки.

Таблиця 1. Демографічні характеристики регіонів світу

Регіони	Чисельність населення (тис.осіб)	Кількість народжених (тис.осіб)	Число померлих (тис.осіб)	Чисельність іммігрантів (млн.осіб)	Чисельність емігрантів (млн.осіб)
Азія	4 254 524	40 402	17 397	76	58
Африка	1 083 524	20 702	1 615	82	49
Північна Америка	352 471	5 933	4 596	2	28
Південна Америка	609 807	6 162	2 270	64	15
Європа	741 971	7 933	7 964	52	65
Австралія і Океанія	37 775	601	197	14	58

Таблиця 2. Демографічні характеристики регіонів України

	Чисельність населення, (тис.осіб)	Кількість народжених (осіб)	Число померлих (осіб)	Чисельність іммігрантів, (осіб)	Чисельність емігрантів, (осіб)
Україна	42584,5	306372	583631	542506	519914
області					
Вінницька	1590,4	15316	24617	25802	25471
Волинська	1041,0	13033	13492	14299	13604
Дніпропетровська	3230,4	31000	53127	39234	38803
Донецька	4244,0	19321	36808	28925	39602
Житомирська	1240,5	12982	20108	18034	18510
Закарпатська	1258,8	16000	15399	6592	7441
Запорізька	1739,5	15664	28129	19012	19859
Івано-Франківська	1379,9	14660	17221	15054	13813
Київська	1734,5	19027	28193	33389	22269
Кіровоградська	965,8	8859	16277	14464	15310
Луганська	2195,3	6485	14097	11478	19598
Львівська	2534,0	27134	32263	28130	26587
Миколаївська	1150,1	10781	17421	14545	13901
Одеська	2386,5	26417	33570	31709	27070
Полтавська	1426,8	12476	24437	22961	21911
Рівненська	1162,7	15688	14483	18897	19052
Сумська	1104,5	8822	18701	17175	17576
Тернопільська	1059,2	9974	14954	13156	13084
Харківська	2701,2	24004	42229	44136	35875
Херсонська	1055,6	10769	16442	13401	14259
Хмельницька	1285,3	12743	19982	20550	20523
Черкаська	1231,2	10582	20267	17660	17352
Чернівецька	908,1	10226	11513	10949	9552
Чернігівська	1033,4	8506	19235	13602	13983
м. Київ	2925,8	36570	30666	49352	34909

2. Визначити структури зрушення народжуваності за допомогою стандартизації демографічних коефіцієнтів (за варіантами)
3. Розрахувати прогноз чисельності (методом динамічних рядів) і складу (методом компонент) населення (за варіантами)

Практичне заняття № 4

Тема: Особливості структури та складу населення: теоретичні питання, тимчасові і регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: вікова структура населення, статевая структура населення, демографічне навантаження, демографічне старіння населення, депопуляція, шлюбність, расовий склад населення, етнічний склад населення, етнолінгвістичний склад населення, національний склад населення.

Питання для обговорення:

1. Вікова структура населення - визначення, відображення, фактори, показники.
2. Статева структура населення - визначення, фактори, показники.
3. Статеві-вікова структура населення - визначення, відображення, фактори, показники, розподіл за регіонами, аналіз.
4. Демографічне навантаження.
5. Демографічне старіння населення.
6. Депопуляція.
7. Сімейна структура населення - основні поняття, шлюбність і розлучуваність, сім'я, сімейний цикл, типізація сімей, особливості сімейної структури населення світу та окремих регіонів.
8. Расовий склад населення - основні поняття, характеристики, особливості расового складу населення світу, територіальне поширення.
9. Етнічний склад населення світу - основні поняття, особливості етнічного складу населення світу, територіальне поширення.
10. Етнолінгвістичний склад населення світу, територіальний розподіл.
11. Релігійний склад населення - основні поняття, особливості релігійного складу населення світу, територіальні особливості поширення основних релігій.
12. Національний склад населення.

Практична робота

«Аналіз етнічного і національного складу населення світу і України»

1. Розподілити країни за чисельністю етнічних груп у структурі населення: Великобританія, Швеція, Німеччина, Марокко, Австралія, Саудівська Аравія, Італія, Афганістан, Бельгія, Індія, Польща, Канада, Франція, Іспанія, Росія, Пакистан, Україна, Лаос, Туреччина, Іран, Алжир, Бразилія, Монголія, Японія, Індонезія, Данія, Швейцарія, Чад, США, Албанія. Заповнити таблицю 1.

Таблиця 1. Етнічні групи в складі населення країн світу

Однонаціональні	Багатонаціональні			
	з різким переважанням однієї нації при наявності більш-менш значних національних меншин	двонаціональні	зі складним, але етнічно однорідним національним складом	зі складним і різноманітним в етнічному відношенні національним складом

2. Розглянути динаміку етнонаціонального складу населення України (табл. 2). Проаналізувати етнонаціональні процеси в Україні за період 1897-2001 рр. Які зміни відбулися в складі населення? Причини і наслідки відповідних змін.

Таблиця 2. Динаміка етнонаціонального складу населення (в сучасних кордонах України), тис.осіб

Перепис, рік Народи	1897-1900	1921-1926	1959	1979	1989	2001
Все населення	29397	38569	41869	49609	51450	48457
Українці	21100	28626	32158	36489	37370,4	37541,7
Росіяни	2401	3165	7091	10471,6	11340,2	83341,4
Євреї	2615	2492	840	634,2	486	103,5
Поляки	1256	2194	363	358,3	218,9	144,1
Німці	617	625	32,1	34,1	37,9	33,3
Молдавани, румуни	419	454	241,6 100,9	293,6 121,8	234,5 134,7	258,6 150,9
Греки	100	121	104,4	104,1	98,6	91,5
Болгари	188	223	219,9	238,2	232,8	204,5
Білоруси	122	85,7	290,9	406,1	439,9	275,7
Чехи и словаки	34	84,2	28,5	19,3	17,2	12,3
Угорці	108	123	149,2	164,4	163,3	156,5
Татари	51	22,3	60,9	90,5	86,8	73,3
Кримські татари	195	179	0	6,6	44	248,2
Вірмени	15,5	21,1	28	38,6	60	99,8
Гагаузи	22	22,1	23,5	29,4	32	31,9
Інші	151,8	131	145,2	109,5	362,3	74,5

3. Проаналізувати релігійний склад населення світу і його територіальні особливості (табл. 3 і 4). Яким чином буде змінюватися чисельність різних релігій за регіонами світу в майбутньому.

Таблиця 3. Релігії світу

№	Релігія	Кількість віруючого населення (осіб)	Приріст віруючих (середній показник за рік) (млн. осіб)
1.	Християнство	1 998 166 170	20,7
2.	Іслам	1 186 789 604	24,9
3.	Індуїзм	811 376 566	13,8
4.	Китайська етнічна релігія	387 523 136	3,8
5.	Буддизм	357 247 891	3,9
6.	Етнічні релігії	217 981 764	2,9
7.	Нові азіатські релігії	102 935 833	1,0
8.	Сикхізм	18 165 147	0,2
9.	Іудаїзм	12 110 098	0,13
10.	Бахаїзм	6 055 049	0,04
11.	Атеїзм	151 376 225	3,9

Таблиця 4. Територіальні особливості релігійного складу населення світу

Всього, % Регіони	Християни	Мусульмани	Індуїсти	Поза-релігійні та атеїсти
	100	100	100	100
Азія	15.6	70	99	79.5
Африка	18	26.7	0.3	0.6
Північна Америка	13	0.37	0.2	3.5
Південна Америка	24	0.14	0.1	2.0
Європа	28	2.76	0.36	14
Австралія і Океанія	1.4	0.03	0.04	0.4

Практичні заняття № 5-6

Тема: Часові та регіональні особливості відтворення населення світу.
Чинники та наслідки територіальної диференціації

Основні поняття: відтворення населення, типи відтворення населення, демографічна революція, народжуваність, смертність.

Питання для обговорення:

1. Дефініція поняття «відтворення населення», типи, режими, складові.
2. Особливості концепції демографічного переходу. Історичні типи відтворення населення. Зміст демографічних революцій.
3. Народжуваність як суспільно-історичний процес. Фактори, що впливають на народжуваність. Географічні особливості.
4. Смертність і тривалість життя як важливі демографічні показники. Суспільно-географічні особливості смертності і тривалості життя.

Практична робота

«Аналіз природного руху населення України і світу»

1. Дослідити тимчасові особливості природного руху населення України (табл.1). Побудувати комплексний графік динаміки народжуваності, смертності та природного руху населення, визначити періоди в змінах показників, проаналізувати отримані результати.

Таблиця 1. Природний приріст населення України

	Народжуваність, ‰			Смертність, ‰			Природний приріст (зменшення) населення, ‰		
	2001	2009	2016	2001	2009	2016	2001	2009	2016
Україна	8,1	11,1	9,3	15,7	15,3	13,7	-7,6	-4,2	-4,4
Автономна Республіка Крим	8,0	12,0	-	14,7	14,5	-	-6,7	-2,5	-
області									
Вінницька	8,6	10,9	9,6	16,7	16,2	15,5	-8,1	-5,3	-5,8
Волинська	11,1	14,7	12,5	14,1	14,1	13,0	-3,0	0,6	-0,4
Дніпропетровська	7,7	11,1	9,6	16,3	16,3	16,4	-8,6	-5,2	-6,8
Донецька	6,5	9,7	4,6	17,1	16,8	8,7	-10,6	-7,1	-4,1
Житомирська	8,9	11,7	10,5	17,1	17,0	16,2	-8,2	-5,3	-5,7
Закарпатська	11,3	14,6	12,7	11,9	12,5	12,2	-0,6	2,1	0,5
Запорізька	7,7	10,1	9,0	16,1	15,5	16,2	-8,4	-5,4	-7,2
Івано-Франківська	9,9	12,5	10,6	12,7	12,7	12,5	-2,8	-0,2	-1,9
Київська	7,7	12,0	11,0	16,7	16,7	16,3	-9,0	-4,7	-5,3
Кіровоградська	8,0	10,7	9,2	18,0	17,4	16,9	-10,0	-6,7	-7,7
Луганська	6,5	9,3	3,0	17,2	16,9	6,4	-10,7	-7,6	-3,5
Львівська	9,2	11,8	10,7	13,0	12,9	12,7	-3,8	-1,1	-2,0
Миколаївська	8,0	11,0	9,4	16,1	15,7	15,1	-8,1	-4,7	-5,8

Одеська	8,6	12,1	11,1	15,8	15,0	14,1	-7,2	-2,9	-3,0
Полтавська	7,1	9,8	8,7	18,1	17,8	17,1	-11,0	-8,0	-8,4
Рівненська	11,5	15,2	13,5	13,3	13,4	12,5	-1,8	1,8	1,0
Сумська	6,7	9,1	8,0	18,0	18,0	16,9	-11,3	-8,9	-8,9
Тернопільська	9,2	11,4	9,4	14,4	14,4	14,1	-5,2	-3,0	-4,7
Харківська	7,1	9,8	8,9	16,0	15,3	15,6	-8,9	-5,5	-6,7
Херсонська	8,5	11,2	10,2	15,8	15,4	15,6	-7,3	-4,2	-5,4
Хмельницька	8,5	11,0	9,9	16,2	16,3	15,5	-7,7	-5,3	-5,6
Черкаська	7,4	9,7	8,6	17,6	16,9	16,5	-10,2	-7,2	-7,9
Чернівецька	9,8	12,2	11,3	13,1	12,9	12,7	-3,3	-0,7	-1,4
Чернігівська	7,0	9,4	8,2	20,0	19,9	18,6	-13,0	-10,5	-10,4
м. Київ	8,1	11,7	12,5	10,6	10,2	10,5	-2,5	1,5	2,0
Севастополь (міськрада)	8,1	11,2	-	13,7	14,5	-	-5,6	-3,3	-

2. Виявити територіальні особливості природного руху населення України і світу (табл. 1, 2). Визначити особливості природного руху населення за країнами світу, охарактеризувати регіональні відмінності демографічних процесів. Побудувати картосхеми народжуваності (кількісний фон), смертності (кількісний фон), природного руху населення (кількісний фон і картодіаграми основних складових), виявити територіальні відмінності в окремих процесах і природний рух в цілому, їх передумови і фактори, проаналізувати отримані результати.

Таблиця 2. Природний приріст населення країн світу, 2014 р.

№	Країна	Народжуваність, ‰	Смертність, ‰	Природний приріст (зменшення) населення, ‰
1	Албанія	11,88	6,04	5,84
2	Болгарія	9,43	14,31	-4,88
3	Венесуела	20,29	5,14	15,15
4	Гаїті	24,92	32,31	-7,39
5	Ємен	34,37	7,24	27,13
6	Ізраїль	19,51	5,45	14,06
7	Канада	10,28	7,87	2,41
8	КНР	12,17	6,89	5,28
9	Нігер	51,08	14,47	36,61
10	Норвегія	10,90	9,26	1,64
11	ПАР	19,61	16,99	2,62
12	Республіка Корея	8,72	6,15	2,57
13	США	13,83	8,38	5,45
14	Франція	12,43	8,65	3,78
15	Швеція	10,14	10,20	-0,06
16	Японія	7,41	9,83	-2,42

3. Проаналізуйте таблицю «Темпи зростання населення в країнах світу». Визначте територіальні особливості зміни показника зростання населення за регіонами світу? Встановить причини регіональної диференціації природного приросту населення в світі.

Таблиця 3. Темпи зростання населення в країнах світу

Місце в світі	Країна	Ріст населення (%)
1.	Катар	15,2
2.	Об'єднані Арабські Емірати	12,3
3.	Бахрейн	11,1
4.	Південний Судан	5,3
5.	Ліберія	4,5
12.	Малі	3,1
17.	Ірак	2,9
20.	Танзанія	2,9
27.	Оман	2,7
34.	Палестина	2,6
50.	Сомалі	2,2
51.	Люксембург	2,1
63.	Непал	1,9
65.	Парагвай	1,8
71.	Андорра	1,7
74.	Венесуела	1,7
92.	Індія	1,4
97.	Туреччина	1,3
104.	Норвегія	1,1
125.	США	0,9
134.	Швейцарія	0,7
141.	Франція	0,6
160.	Греція	0,3
191.	Білорусь	-0,5
192.	Болгарія	-0,6
193.	Грузія	-0,6
194.	Україна	-0,6
195.	Молдова	-1,1

Практичне заняття № 7

Тема: Ділова гра «Демографічний перехід: концепції, стадії. Регіональні відмінності та наслідки»

Основні поняття: відтворення населення, історичні типи відтворення населення, демографічний перехід, демографічна революція, концепції першого, другого та третього демографічних переходів.

Завдання: Об'єднатися у групи по 3-4 особи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Доповідь роблять усі учасники групи.

План характеристики демографічного переходу в регіонах світу:

1. Географічне положення
2. Країни, що входять до складу регіону
3. Чисельність населення (загальна, порівняння кількості населення в провідних та слаборозвинених країнах)
4. Часові особливості стадій демографічного переходу (із числовою характеристикою демографічних процесів) та чинники, що їх обумовили, відповідність концепціям
5. Зробити загальні висновки щодо демографічного переходу у обраному регіоні світу.

Перелік регіонів:

- Австралія і Океанія
- Азія
- Африка
- Західна Європа
- Латинська Америка
- Північна Америка
- Східна Європа

Загальне обговорення: визначити тенденції демографічного переходу в Україні, зробити висновки та науково-обґрунтовані передбачення подальших демографічних тенденцій.

Практичне заняття № 8-9

Тема: Розселення населення: теоретичні питання, тимчасові та регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: розселення населення, система розселення, сільське поселення, агломерація, урбанізація, конурбація.

Питання для обговорення:

1. Поняття про розселення населення;
2. Поняття, форми і види розселення населення;
3. Урбанізація і споріднені поняття;
4. Агломераційні процеси;
5. Системи розселення;
6. Розселення населення світу і України;
7. Чисельність населення світу;
8. Головні особливості розміщення населення світу і України.

Практична робота «Розселення населення»

1. Назвати і пояснити характер впливу окремих факторів на ступінь заселеності території. Вказати ареали з високою і низькою концентрацією населення. Порівняти фізичну карту світу і карту щільності населення світу.

2. Проаналізувати показники середньої щільності населення світу (табл. 1) і темпи зростання населення за регіонами світу (табл. 2).

Таблиця 1. Щільність населення за регіонами світу

Континент	Площа	Чисельність населення	Щільність населення
Азія	43.4 млн. км ²	4153 млн.	
Африка	30.3 млн. км ²	1050 млн.	
Північна Америка	24.71 млн. км ²	739 млн.	
Південна Америка	17.84 млн. км ²	539 млн.	
Європа	10 млн. км ²	397 млн.	
Австралія	7.66 млн. км ²	37 млн.	

Таблиця 2. Темпи зростання населення за регіонами світу

Материк, територія, країна	Чисельність населення 2001 року (млн.осіб)	Чисельність населення 2017 року (млн.осіб)	Темп росту за 2001 - 2001рр.	Чисельність населення 2025 (прогноз)	Темп росту за 2017 -2025 рр.
Світ в цілому	6137	7433		8084	
Африка	818	1216		1444	
Північна Америка	316	386,89		391	

Центральна Америка	138	142,69		185	
Карибський регіон	37	40,58		45	
Південна Америка	350	432,5		447	
Азія	3720	4447,11		4780	
Європа	727	743,1		746	
Австралія і Океанія	31	24,13		46	

3. Заповнити таблицю «Угруповання країн регіонів світу по щільності населення» (табл. 3).

Таблиця 3. Групування країн регіонів світу за щільністю населення

Щільність населення, осіб/км ²	Частина світу				
	Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
до 10					
10-50					
50-100					
100-200					
більше 200					

4. Проаналізувати зміну агломерацій (табл. 4 – 6)

Таблиця 4. Найбільші агломерації світу, 1950 р.

№	Агломерація	Населення млн. осіб	№	Агломерація	Населення млн. осіб
1	Нью-Йорк	12,3	14	Мехіко	3,0
2	Лондон	10,4	15	Філадельфія	2,9
3	Рейнсько-Рурська агломерація	6,9	16	Ріо-де-Жанейро	2,9
4	Токіо	6,7	17	Мумбаї	2,9
5	Шанхай	5,8	18	Детройт	2,8
6	Париж	5,5	19	Неаполь	2,8
7	Буенос-Айрес	5,3	20	Санкт-Петербург	2,6
8	Чикаго	4,9	21	Манчестер	2,5
9	Москва	4,8	22	Бірмінгем	2,5
10	Колката	4,4	23	Сан-Паулу	2,5
11	Лос-Анджелес	4,0	24	Каїр	2,5
12	Осака-Кобе	3,8	25	Тяньцзинь	2,4
13	Мілан	3,6			

Таблиця 5. Найбільші агломерації світу, 2007 р.

№	Агломерація	Населення млн. осіб	№	Агломерація	Населення млн. осіб
1	Токіо	35,7	21	Сеул	9,8
2	Нью-Йорк	19,0	22	Лагос	9,5
3	Мехіко	19,0	23	Джакарта	9,1
4	Мумбаї	19,0	24	Чикаго	9,0
5	Сан-Паулу	18,8	25	Гуанчжоу	8,8
6	Делі	15,9	26	Лондон	8,6
7	Шанхай	15,0	27	Ліма	8,0

8	Колката	14,8	28	Тегеран	7,9
9	Дакка	13,5	29	Кіншаса	7,8
10	Буенос-Айрес	12,8	30	Богота	7,8
11	Лос-Анджелес	12,5	31	Шеньян	7,6
12	Карачі	12,1	32	Ухань	7,2
13	Каїр	11,9	33	Сянган (Гонг-Конг)	7,2
14	Ріо-де-Жанейро	11,7	34	Тяньцзинь	7,2
15	Осака-Кобе	11,3	35	Ченнаї (Мадрас)	7,2
16	Пекін	11,1	36	Бангалор	6,8
17	Маніла	11,1	37	Бангкок	6,7
18	Москва	10,5	38	Лахор	6,6
19	Стамбул	10,1	39	Чунцин	6,5
20	Париж	9,9	40	Гайдерабад	6,4

Таблиця 6. Найбільші агломерації світу, 2015 р.

№	Агломерація	Населення млн. осіб	№	Агломерація	Населення млн. осіб
1	Токіо	37,5	21	Буенос-Айрес	14,0
2	Джакарта	30,0	22	Тегеран	13,4
3	Делі	24,1	23	Стамбул	13,1
4	Сеул	23,0	24	Шеньчжень	12,8
5	Манила	22,7	25	Лагос	12,5
6	Шанхай	22,6	26	Ріо-де-Жанейро	11,7
7	Карачі	21,6	27	Париж	10,9
8	Нью-Йорк	20,7	28	Нагоя	10,2
9	Мехіко	20,3	29	Лондон	10,1
10	Сан-Паулу	20,2	30	Кіншаса	9,7
11	Пекін	19,3	31	Ліма	9,6
12	Гуанчжоу	18,3	32	Тяньцзинь	9,5
13	Мумбаї	17,6	33	Ченнаї	9,4
14	Осака-Кобе	17,2	34	Бангалор	9,3
15	Москва	16,0	35	Чикаго	9,2
16	Лос-Анджелес	15,2	36	Хошимін	9,0
17	Каїр	15,2	37	Ченду	8,9
18	Бангкок	15,0	38	Дунгуань	8,7
19	Калькутта	14,9	39	Хайдарабад	8,4
20	Дакка	14,8	40	Лахор	8,3

4. Охарактеризувати динаміку процесу світової урбанізації. Визначте регіональні особливості.

Практична робота

«Особливості розселення населення України»

1. Розрахувати щільність населення, а також міського та сільського населення за регіонами України. Обчислити частину населення кожного регіону (табл. 1).

Таблиця 1. Населення України, січень-серпень 2017 р.

	Територія (км ²)	Середня чисельність за січень-серпень 2017 (осіб)						
		все населення	міське	сільське	щільність	щільність міського	щільність сільського	частка населення
Україна	603,7	42444919	29159659	13285260				
області								
Вінницька	26,5	1580632	790316	790316				
Волинська	20,1	1039684	538556,3	501127,7				
Дніпропетровська	31,9	3238439	2704097	534342,4				
Донецька	26,5	4211332	3815467	395865,2				
Житомирська	29,9	1234868	721162,9	513705,1				
Закарпатська	12,8	1257991	462940,7	795050,3				
Запорізька	27,2	1727733	1328627	399106,3				
Івано-Франківська	13,9	1378555	594157,2	784397,8				
Київська	28,1	1746674	1075951	670722,8				
Кіровоградська	24,6	960302	599228,4	361073,6				
Луганська	26,7	2173207	1886344	286863,3				
Львівська	21,8	2530435	1528383	1002052				
Миколаївська	24,6	1143050	773844,9	369205,2				
Одеська	33,3	2382607	1584434	798173,3				
Полтавська	28,7	1418281	867988	550293				
Рівненська	20,1	1162084	550827,8	611256,2				
Сумська	23,8	1097881	745461,2	352419,8				
Тернопільська	13,8	1054354	463915,8	590438,2				
Харківська	31,4	2695781	2162016	533764,6				
Херсонська	28,5	1049945	640466,5	409478,6				
Хмельницька	20,6	1278072	709330	568742				
Черкаська	20,9	1223981	689101,3	534879,7				
Чернівецька	31,9	906647	383511,7	523135,3				
Чернігівська	8,1	1024297	650428,6	373868,4				
м. Київ	0,84	2928087	2928087	0				

2. Розкрийте особливості нерівномірного розміщення населення за регіонами України. Поясніть відхилення щільності населення регіонів від середнього показника по Україні. Виділіть регіони з найбільшою і найменшою щільністю.

3. Визначте темпи приросту міського і сільського населення (табл. 1).
Поясніть зміни.

Таблиця 2. Динаміка чисельності населення України за період 1990-2017 рр.

Роки	Чисельність населення			Роки	Чисельність населення		
	всього	в тому числі			всього	в тому числі	
		міське	сільське			міське	сільське
1990	51838,5	34869,2	16969,3	2004	47622,4	32146,4	15476
1991	51944,4	35085,2	16859,2	2005	47280,8	32009,3	15271,5
1992	52056,6	35296,9	16759,7	2006	46929,5	31877,7	15051,8
1993	52244,1	35471	16773,1	2007	46646	31777,4	14868,6
1994	52114,4	35400,7	16713,7	2008	46372,7	31668,8	14703,9
1995	51728,4	35118,8	16609,6	2009	46143,7	31587,2	14556,5
1996	51297,1	34767,9	16529,2	2010	45962,9	31524,8	14438,1
1997	50818,4	34387,5	16430,9	2011	45778,5	31441,6	14336,9
1998	50370,8	34048,2	16322,6	2012	45633,6	31380,9	14252,7
1999	49918,1	33702,1	16216	2013	45553	31378,6	14174,4
2000	49429,8	33338,6	16091,2	2014	45426,2	31336,6	14089,6
2001	48923,2	32951,7	15971,5	2015	42929,3	29673,1	13256,2
2002	48457,1	32574,4	15882,7	2016	42760,5	29585,0	13175,5
2003	48003,5	32328,4	15675,1	2017	42584,5	29482,3	13102,2

4. Встановіть регіони, де найбільша і найменша кількість малих міст.
Проаналізуйте диференціацію.

Таблиця 3. Міста України за чисельністю жителів, 2016 р

	Кількість міст	З них за чисельністю жителів							
		менше 5 тис.	від 5 до 10 тис.	від 10 до 20 тис.	від 20 до 50 тис.	від 50 до 100 тис.	від 100 до 500 тис.	від 500 тис. до 1 млн.	1 млн. і більше
Україна	459	20	75	162	112	45	37	5	3
Автономна Республіка Крим	16	-	2	3	6	2	3	-	-
області									
Вінницька	18	-	2	9	6	-	1	-	-
Волинська	11	2	1	4	1	2	1	-	-
Дніпропетровська	20	-	-	7	7	1	3	2	
Донецька	52	1	4	20	12	9	5	1	-
Житомирська	11	-	1	4	2	3	1	-	-
Закарпатська	11	-	4	2	3	1	1	-	-
Запорізька	14	-	1	7	2	1	2	1	-
Івано-Франківська	15	-	7	3	2	2	1	-	-
Київська	26	2	1	9	11	2	1	-	1

Кіровоградська	12	-	2	6	2	1	1	-	-
Луганська	37	2	5	11	10	5	4	-	-
Львівська	44	8	14	9	9	3	-	1	-
Миколаївська	9	-	-	5	2	1	1	-	-
Одеська	19	-	4	8	3	3	-	-	1
Полтавська	15	-	1	8	3	1	2	-	-
Рівненська	11	-	2	3	5	-	1	-	-
Сумська	15	-	4	2	6	2	1	-	-
Тернопільська	18	2	8	5	2	-	1	-	-
Харківська	17	-	2	5	7	2	-	-	1
Херсонська	9	-	-	4	4	-	2	-	-
Хмельницька	13	-	-	6	5	-	2	-	-
Черкаська	16	-	2	9	2	2	1	-	-
Чернівецька	11	2	6	2	-	-	1	-	-
Чернігівська	16	1	2	10	-	2	1	-	-

5. Заповніть таблицю 4. Наведіть приклади міст України по їх спеціалізації.

Таблиця 4. Функціональні типи міст України

Функціональні типи міст	Назви міст
Промислові центри	
Курортні центри	
Транспортні центри	
Багатофункціональні міста	

6. Розгляньте і охарактеризуйте найбільші агломерації України за критеріями, наведеними в таблиці 5.

Таблиця 5. Агломераційні України

Назва	Ядро	Площа	Населення	Особливості розселення

Практичне заняття № 10

Тема: Ділова гра «Особливості розселення населення у регіонах світу»

Основні поняття: розселення населення, система розселення, агломерація, щільність населення.

Завдання: Об'єднатися у групи по 3-4 особи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Доповідь роблять усі учасники групи.

План характеристики процесів розселення населення в регіоні

6. Географічне положення
7. Країни, що входять до складу регіону
8. Чисельність населення (загальна, порівняння кількості населення в провідних та слаборозвинених країнах)
9. Щільність населення (загальна, порівняння щільності населення в провідних та слаборозвинених країнах)
10. Рівень урбанізації, співвідношення сільського та міського населення (загальний, порівняння показника урбанізації населення в провідних та слаборозвинених країнах)
11. Проаналізувати наявність великих агломерацій, мегаполісів на території регіону. Пояснити їх географічне розташування.
12. Зробити загальні висновки щодо характеру розселення населення у обраному регіоні світу.

Перелік регіонів:

- Австралія і Океанія
- Азія
- Африка
- Західна Європа
- Латинська Америка
- Північна Америка
- Східна Європа

Практичне заняття № 11

Тема: Ділова гра «Моделі просторового розвитку: імплементація світового досвіду для України»

Основні поняття: розселення населення, система розселення, просторовий розвиток, урбанізація, агломерація, щільність населення, моноцентричні та поліцентричні моделі просторового розвитку.

Завдання: Об'єднатися у дві групи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Участь у грі беруть усі учасники групи.

Перша група висвітлює питання просторового розвитку європейських країн (акцентуючи увагу на країнах із моноцентричним та поліцентричним розвитком), виокремлюючи особливості розселення населення та розподілу економічного потенціалу, висвітлюючи передумови і фактори формування просторової структури, густоту населення, рівень урбанізації, співвідношення сільського та міського населення, проаналізувати наявність великих агломерацій, мегаполісів, пояснити їх географічне розташування. Зробити загальні висновки щодо моделей просторового розвитку обраних країн.

Друга група висвітлює питання просторового розвитку України та окремих областей (наприклад, Харківської, Львівської, Дніпропетровської, Закарпатської тощо), акцентуючи увагу на територіях із моноцентричним та поліцентричним розвитком, виокремлюючи особливості розселення населення та розподілу економічного потенціалу, висвітлюючи передумови і фактори формування просторової структури, густоту населення, рівень урбанізації, співвідношення сільського та міського населення, проаналізувати наявність великих агломерацій, мегаполісів, пояснити їх географічне розташування. Зробити загальні висновки щодо моделей просторового розвитку обраних країн.

На загальній полеміці обговорити переваги та недоліки різних моделей просторового розвитку, визначити ключові чинники консервування центр-периферійних зв'язків в Україні. Визначити шляхи покращення ситуації із огляду на світовий досвід.

Практичні заняття № 12-13

Тема: Міграція населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: міграція населення, міграційний рух населення, механічний рух населення, міграційна політика.

Питання для обговорення:

1. Форми міграції.
2. Причини і фактори міграції.
3. Правове регулювання міграції.
4. Основні тенденції міграційних процесів в світі.
5. Поняття міграційної політики.
6. Особливості міграційної політики в країнах світу.
7. Етапи і напрямки міграційних процесів в Україні.
8. Значення міграції населення в світовій економіці.

Практична робота

«Міграція населення: методологічні питання»

1. Використовуючи статистичні дані (табл. 1), поррахуйте основні показники міграції для регіонів України.

№	Назва показника
1.	Сальдо внутрішньої міграції
2.	Сальдо зовнішньої міграції
3.	Відносний показник прибуття (внутрішня міграція)
4.	Відносний показник вибуття (внутрішня міграція)
5.	Відносний показник прибуття (зовнішня міграція)
6.	Відносний показник вибуття (зовнішня міграція)
7.	Валова міграція
8.	Сальдо міграції
9.	Загальна чисельність прибувших
10.	Коефіцієнт інтенсивності прибуття
11.	Загальна чисельність вибувших
12.	Коефіцієнт інтенсивності вибуття
13.	Коефіцієнт інтенсивності міграції населення
14.	Коефіцієнт результативності міграції населення

Таблиця 1. Міграційний рух населення України

	Чисельність населення	В межах України		Зовнішня міграція	
		число прибулих	число вибулих	число прибулих	число вибулих
осіб					
Україна	42760,5	533278	519045	30659	21409
області					
Вінницька	1602,2	27829	27143	755	298
Волинська	1042,7	16253	16134	414	272
Дніпропетровська	3254,9	37594	38945	2126	2300
Донецька	4265,1	16662	25901	516	315
Житомирська	1247,5	19783	21063	596	355
Закарпатська	1259,2	6103	7754	266	1519
Запорізька	1753,6	17890	18687	1163	965
Івано-Франківська	1382,3	18873	16972	989	707
Київська	1732,2	35554	24329	1314	451
Кіровоградська	973,1	14898	15586	554	350
Луганська	2205,4	5974	11608	245	68
Львівська	2534,2	31499	30164	1007	713
Миколаївська	1158,2	14023	13817	799	541
Одеська	2390,3	25781	24795	3151	2126
Полтавська	1438,9	23735	22745	1020	328
Рівненська	1161,8	19812	20594	332	346
Сумська	1113,3	18334	19308	568	496
Тернопільська	1065,7	15263	15013	698	312
Харківська	2718,6	40549	35568	5533	3291
Херсонська	1062,4	12646	12947	406	286
Хмельницька	1294,4	22350	22524	481	252
Черкаська	1243	18680	18868	777	359
Чернівецька	909,9	10548	9552	735	382
Чернігівська	1045	16538	16383	594	282
м. Київ	2906,6	46107	32645	5620	4095

Таблиця 2. Основні показники міграції населення по регіонам України

№	Показник	Формула	Розрахунок	Результат (одиниці вимірювання)
1.	Брутто-міграція			
2.	Нетто-міграція			
3.	Коефіцієнт інтенсивності прибуття			
4.	Коефіцієнт інтенсивності вибуття			
5.	Коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту			
6.	Коефіцієнт інтенсивності міграції			
7.	Коефіцієнт результативності міграції			

Практична робота

«Аналіз міграційного руху населення в світі та Україні»

За наявними офіційними статистичними даними (табл. 3– 7):

1) дослідити часові особливості міграційного руху населення регіонів світу та України (побудувати графік динаміки міграційного руху населення, визначити періоди в змінах показників, проаналізувати отримані результати);

2) виявити територіальні особливості міграційного руху населення регіонів світу та України (побудувати картосхему міграційного руху населення, виявити територіальні відмінності, їх передумови і фактори, проаналізувати отримані результати).

Таблиця 3. Динаміка міграційних процесів в світі

Роки	Кількість мігрантів у світі (млн. ос.)	% від чисельності населення
1965	78	2.3
1970	81	2.2
1975	87	2.1
1980	99	2.3
1985	111	2.2
1990	155	2.9
1995	165	2.9
2000	177	2.9
2005	191	2.9
2010	224	3.1
2013	231,5	3.2
2015	243,7	3.3
2017	258	3.4

Таблиця 4. Міграція населення за регіонами світу

Регіон	2005 р. (млн. ос.)	% від чисельності населення	2016 р. (млн. ос.)	% від чисельності населення
Азія	50,3	1,4	75,1	1,7
Африка	16,5	2,0	20,6	2,5
Північна Америка	40,4	12,8	54,5	17
Південна Америка	6,3	1,2	9,2	2,2
Європа	58,2	8,0	76,2	9,3
Австралія та Океанія	5,0	16,3	8,1	24,8

Таблиця 5. Міграційний рух населення країн світу

№	Країна	Кількість населення (млн. ос.)	Сальдо міграції (‰)
1.	Албанія	2,9	-3,3
2.	Алжир	40,1	-0,9
3.	Аргентина	43,6	0,1
4.	Бангладеш	162	-3,1
5.	Бразилія	208,9	-0,1
6.	Гана	27,8	-1,9
7.	Німеччина	81,3	1,5
8.	Данія	5,7	2,1
9.	Іран	79,6	-0,1
10.	Іспанія	46,1	8
11.	Канада	36,1	5,7
12.	КНР	1 379, 8	-0,4
13.	Марокко	34,6	-3,3
14.	Мексика	128	-1,7
15.	Непал	28,7	-1,9
16.	Пакистан	191	-1,4
17.	Польща	38,6	-0,4
18.	Російська Федерація	146,3	1,7
19.	США	323	3,9
20.	Туреччина	79,4	-1,2
21.	Філіппіни	101,5	-2
22.	Франція	64,5	1,1
23.	Чеська Республіка	10,6	2,3
24.	Швеція	9,8	5,4
25.	Японія	126,5	0

Таблиця 6. Міграційний рух населення України

Роки	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
2002	42473	76264	-33791
2003	39489	63699	-24210
2004	38567	46182	-7615
2005	39580	34997	4583
2006	44227	29982	14245
2007	46507	29669	16838
2008	37281	22402	14879
2009	32917	19470	13447
2010	30810	14677	16133
2011	31684	14588	17096
2012	76361	14517	61844
2013	54100	22187	31913
2014	542506	519914	22592
2015	205996	197184	8812
2016	30659	21409	9250

Таблиця 7. Міграційний рух населення України

	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
Україна	42760,5	533278	14233
області			
Віницька	1602,2	27829	686
Волинська	1042,7	16253	119
Дніпропетровська	3254,9	37594	-1351
Донецька	4265,1	16662	-9239
Житомирська	1247,5	19783	-1280
Закарпатська	1259,2	6103	-1651
Запорізька	1753,6	17890	-797
Івано-Франківська	1382,3	18873	1901
Київська	1732,2	35554	11225
Кіровоградська	973,1	14898	-688
Луганська	2205,4	5974	-5634
Львівська	2534,2	31499	1335
Миколаївська	1158,2	14023	206
Одеська	2390,3	25781	986
Полтавська	1438,9	23735	990
Рівненська	1161,8	19812	-782
Сумська	1113,3	18334	-974
Тернопільська	1065,7	15263	250
Харківська	2718,6	40549	4981
Херсонська	1062,4	12646	-301
Хмельницька	1294,4	22350	-174
Черкаська	1243	18680	-188
Чернівецька	909,9	10548	996
Чернігівська	1045	16538	155
м. Київ	46107	32645	13462

Практичне заняття № 14

Тема: Ділова гра «Особливості міграційних процесів у регіонах світу»

Основні поняття: міграція, міграційна політика, переселенці, мігранти.

Завдання: Об'єднатись у групи по 3-4 особи з метою проведення аналізу основних міграційних потоків у одному із регіонів світу (за власним вибором). В процесі характеристики регіону виділити позитивні та негативні тенденції міграційного обороту, вказавши наслідки, що несе в собі міграція для обраної території. Проаналізувати міграційну політику державу безпосередньо виділивши вектор її спрямування, ступінь відкритості кордонів, жорсткість пропускнуго режиму. Розглянути проблеми вимущених переміщених осіб та біженців, політику в цьому напрямі. Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначає самостійно).

Результати роботи мають бути продемонстровані у вигляді презентації (допускається наявність відеоматеріалів). Роботу захищає кожен член групи.

План характеристики міграційного портрету території

1. Географічне положення регіону.
2. Чисельність населення (загальна, порівняння кількості населення в провідних та слаборозвинених країнах).
3. Ступінь відкритості кордонів країн, що входять до складу регіону.
4. Позитивні та негативні тенденції міграційного обороту. Кількість іммігрантів та емігрантів (загальна, порівняння міграційних показників в провідних та слаборозвинених країнах).
5. Орієнтованість демографічної політики регіону.
6. Загрози та переваги для регіону у випадку зростання чи спадання рівня міграційного обороту.
7. Загальні висновки (запропонувати, на основі проведеного аналізу, власні заходи демографічної політики, що теоретично можуть бути застосовані країнами досліджуваного регіону).

Орієнтований перелік регіонів для дослідження:

- Близький Схід
- Західна Європа
- Латинська Америка
- Південна Африка
- Південна Європа
- Північна Америка
- Північно-Східна Азія

Практичне заняття № 15

Тема: Ділова гра «Особливості міграційних процесів в Україні»

Основні поняття: міграція, міграційна політика, переселенці, мігранти.

Завдання: Об'єднатися у три групи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Участь у грі беруть усі учасники групи.

Перша група висвітлює питання внутрішньої міграції в Україні, акцентуючи увагу на форс-мажорному міграційному вибуху 2014-2018 рр., розглянути напрями міграції, числові та територіальні особливості, проблеми регіонів-реципієнтів та питання адаптації переселенців, зміни у просторовій та соціальній структурі населення. Розглянути державні та регіональні програми допомоги вимущеним переселеним особам. Зробити загальні висновки.

Друга група висвітлює питання зовнішньої міграції (еміграція з України, переважно працездатної частини населення з метою працевлаштування за кордоном, міграцію молоді та освічених кадрів) розглянути напрями міграції, числові та територіальні особливості, питання адаптації мігрантів та характер міграції (поворотна-безповоротна), зміни у просторовій та соціальній структурі населення регіонів України. Розглянути державні та регіональні програми щодо міграції населення. Зробити загальні висновки.

Третя група висвітлює питання зовнішньої міграції (імміграція в Україну) розглянути напрями міграції, числові та територіальні особливості, мету міграції та соціодемографічні характеристики мігрантів, питання адаптації мігрантів та характер міграції (поворотна-безповоротна), зміни у просторовій та соціальній структурі населення регіонів України. Розглянути державні та регіональні програми щодо міграції населення. Зробити загальні висновки.

На загальній полеміці обговорити

- Чинники міграційних процесів
- Проблеми, викликані міграцією населення
- Сучасні реалії в Україні
- Шляхи регулювання міграційних процесів на локальному, регіональному та національному рівнях.

Практичне заняття № 16

Тема: Соціально-економічна структура населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу та України

Основні поняття: соціальна структура населення, трудові ресурси, економічно активне населення, трудовий потенціал, зайнятість, безробіття.

Питання для обговорення:

1. Соціальна структура населення – класифікація, географічні особливості на глобальному, національному, регіональному рівнях.
2. Якісна складова трудового потенціалу.
3. Трудовий потенціал – особливості формування і використання на глобальному, національному, регіональному рівнях.
4. Проблеми зайнятості і безробіття на глобальному, національному, регіональному рівнях.
5. Проблеми трудового потенціалу, зайнятості і безробіття в умовах старіння населення України.
6. Дати визначення понять «зайнятість» і «безробіття» за українським законодавством і за методологією МОП (міжнародна організація праці).
7. Дуже своєрідний погляд на розуміння категорії трудових ресурсів висловлюють економісти Л.Г. Чернюк і Д.В. Клиновий, відокремлюючи поняття «трудові ресурси», «трудовий потенціал» «людські ресурси», «людський капітал» – ознайомитись з ним.

Практична робота

«Географічний аналіз зайнятості населення світу»

1. Охарактеризувати регіональні відмінності освітнього рівня населення. Побудувати структурні діаграми зайнятості населення різних типів країн (табл. 1). Описати регіональні відмінності рівня і структури зайнятості населення світу.

Таблиця 1. Структура зайнятості населення у країнах світу

Країна	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Австралія	3,3	12,4	84,3
Албанія	58,0	7,8	34,2
Бразилія	18,3	15,3	66,5
Греція	11,6	13,7	74,8
Ефіопія	79,3	5,2	15,5
Єгипет	11,2	16,8	72,0
Ізраїль	1,7	16,1	82,2
Індія	60,0	12,0	28,0
Індонезія	42,1	13,7	44,3
Камбоджа	76,6	6,5	16,9

Канада	2,3	14,3	83,4
Китай	43,0	25,0	32,0
Коста-Ріка	12,3	13,8	73,9
Мексика	13,1	17,4	69,5
ОАЕ	4,4	11,9	83,7
ПАР	5,7	17,4	77,0
Польща	14,7	23,8	61,4
Республіка Корея	7,4	18,0	74,6
Російська Федерація	8,6	21,3	70,0
США	1,6	13,6	84,7
Туреччина	23,7	21,0	55,4
Україна	15,8	18,5	65,7
Франція	3,0	15,8	81,1
ФРН	2,3	23,2	74,6
Швеція	2,2	15,0	82,8
Японія	4,2	18,9	76,9

1. Вивчити та описати особливості формування і використання працересурсного потенціалу України. Яка частка трудових ресурсів серед населення? Яка частка економічно активного населення в країні? Який рівень і структура зайнятості населення в Україні?

2. Обчислити коефіцієнт економічного навантаження працездатного населення України: коефіцієнт економічного навантаження по утриманню дітей, коефіцієнт економічного навантаження по утриманню людей похилого віку, інтегральний коефіцієнт економічного навантаження.

Таблиця 2. Показники зайнятості населення

№	Показник	Формула	Розрахунки	Результат (одиниці вимірювання)
1.	коефіцієнт економічного навантаження по утриманню дітей	$K_d = \frac{P_{+19}}{P_{20-59}}$		
2.	коефіцієнт економічного навантаження по утриманню людей похилого віку	$K_p = \frac{P_{60+}}{P_{20-59}}$		
3.	інтегральний коефіцієнт економічного навантаження	$K_i = K_d + K_p$		

4. Розглянути індекс людського розвитку за регіонами світу.

5. Ознайомтеся з індикаторами соціальної безпеки України (джерело: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29. 10. 2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm). Виділіть, які з цих індикаторів є стимуляторами, а які – дестимуляторами (наприклад, індикатори-стимулятори – нормальним шрифтом, а індикатори-дестимулятори – курсивом). Визначте для України всі індикатори соціальної безпеки. Користуючись додатком 2 Методичних рекомендацій, визначте, яке значення має кожний з цих індикаторів – оптимальне, задовільне, незадовільне, небезпечне, критичне, мінімальне (абсолютно небезпечне). Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця 2. Індикатори соціальної безпеки України

№ з/п	Індикатори	Хопт	Хздв	Хнездв	Хнебезп	Хкрит	Х _{укр}	Рівень
1	<i>Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %</i>	18	20	23	25	30	21,2	задовільний
2								

Х₀ – величина індикатора, яка характеризується як мінімальний або абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0;

Хкрит – величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,2, або 20 % оптимального значення;

Хнебезп – величина індикатора, яка характеризується як небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,4, або 40 % оптимального значення;

Хнездв – величина індикатора, яка характеризується як незадовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,6, або 60 % оптимального значення;

Хздв – величина індикатора, яка характеризується як задовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,8, або 80 % оптимального значення;

Хопт – величина індикатора, яка характеризується як оптимальний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 1, тобто дорівнює оптимальному значенню.

Практичне заняття № 17

Тема: Моделювання населення. Глобальні проблеми населення

Основні поняття: моделювання, прогнозування, методи прогнозування, демографічна політика.

Питання для обговорення:

1. Демографічна проблема як ключова глобальна проблема в світі.
2. Значення і сутність демографічного прогнозування.
3. Методи демографічного прогнозування.
4. Демографічні моделі для прогнозування чисельності населення і статеві-вікового розподілу населення.
5. Демографічна політика: методи та інструментарій, досвід застосування та аналіз ефективності.

Група 1

Група 2

Група 3

Група 4

Зростання чисельності населення – процес, яким характеризується населення світу, особливо останні 50-70 років, який призводить до ...			
Збільшення матеріального споживання	Ущільнення і зосередження населення	Зміни статевої і вікової структури	Збільшення споживання продукції невиробничої сфери
<i>Загальне обговорення</i>			
Глобальні проблеми людства – комплекс проблем і ситуацій, які стосуються життєвих інтересів всіх народів світу і потребують для свого вирішення, колективних зусиль світової громадськості.			
<i>Розкри сутність і шляхи вирішення</i>			
Проблема нерівномірного розподілу населення	Проблема раціонального використання ресурсів світу, деградація природного середовища	Продовольча проблема	Проблема розповсюдження хвороб соціального характеру
<i>Загальне обговорення</i>			

Серед теорій народонаселення відомі роботи А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Т. Мальтуса, Д. Медоуза, С. Капиці.			
Розкрити сутність, сильні і слабкі сторони теорій, аспекти, де вони зараз використовуються.			
Роботи А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, вказати галузь знань	Роботи Т. Мальтуса про динаміку чисельності населення і можливу кризу людства	Роботи Д. Медоуза про межі зростання чисельності населення	Роботи С. Капиці про закони гіперболічного зростання чисельності населення
Загальне обговорення			
Моделювання – метод наукового пізнання, заснований на вивченні реальних об’єктів у вигляді вивчення моделей цих об’єктів, тобто за допомогою вивчення більш доступних для дослідження та (або) втручання об’єктів-заступників природного чи штучного походження, які володіють властивостями реальних об’єктів.			
Разкрити сутність і сфери використання демографічних моделей.			
Модель стабільного населення		Модель стаціонарного населення	
Загальне обговорення			